

ŠOLSKI PRIJATEL.

Izhaja vsak torek na pol polji in velja na leto 2 fl. 12 kr. po pošti, 1
36 kr. brez pošte.

Číslo 50. V torek 12. decembra 1854. III. tečaj

Zaderžki šolskega napredovanja, in kak bi se odpravili.

Ne moremo tajiti, da se je o poslednjem času sem in tja veliko važnega in koristnega v povzdigo in napredovanje šolskega uka in učiteljstva storilo. Veliko novih šol, ki jih pred bilo ni, se je po Slovenskem napravilo in veliko se poravnalo in uredilo, kar bi se bilo popred marsikteremu nam mogoče zdelo. Po vsi pravici moramo spoznati, da so slavne vlade in mnoge skerbne srenje in soseske prav res prizadevale zapušeno šolstvo v dušnem in materielnem obziru povzdigniti in vredno pospešiti. In veselo moramo reči, da tu in tam šolstvo prav lepo cveti in veliko blazega sača obeta. Vendar je tudi, žalibog, sem in kje še veliko šol učiteljev, ki si nikamor pomagati in napredovati ne morejo, in kdo je tega kriv? Gotovo mnogi zaderžki, ki se v šoli zunaj šole nahajajo in šolski pravi uspeh podkopujejo in ovrtačajo. In kateri so ti zaderžki? Mnogo jih je, in med drugimi gotovo tudi naslednji:

1. *Premajhna skerb za svoje lastno izobraženje in napredovanje nekterih učiteljev.* Žalostna in vendar gotova resnica — Malo učiteljev je, da bi se bili za svoj imeniten stan poklic že od mladih nog dobro in vredno pripravljali. In če se tudi dobro pripravljali bili in potlej zopet sami sebe zapustili, ne morejo nikakor po pravem namenu svojih imenitnih dolžnosti opravljati in toliko storiti, kar bi storiti mogli. „Kdo hoče učiti, mora tudi sam kaj vediti.“ To je stara resnica.

era je vsigdar bila in veljala. Pri vsakem delu je začetek življenja, in kolikor bolj pri učiteljstvu. Ni zadosti tedaj, da učitelj le z malimi vednostmi, ki jih je v šolanju memo-rijsko nabral, zadovolji, temuč on si mora prizadevati, da s svojim časom in duhom vedno naprej hiti in zadej ne ostaja. Vsak učitelj si lahko še kake krajcarje priterga, da si kake potrebne stvari za dve bukve omisli; in če bi to ne mogoče bilo, vemo da so še vedno in kje dobri duhovni in drugi blagi dobrotniki, kateri bi vsakemu učitelju kake potrebne reči radi preskerbeli ali podarili. Spomnim se, kako smo se včasih Gorenski učitelji ponašali in z združenimi močmi kakošne časopiše ali knjige napravili, in eden do drugega pošiljali in brali. V začetku je šlo včasih, — sčasoma pa smo pridobili veliko blagih podpornikov, kateri iz nakupljenih knjig in časopisov smo imeli lepo bukvarnico. V tem takem saj ni manjkalo pridnim učiteljem lepe prilike. — Vemo in poznamo, da je sem in kje veliko bistrih in izverstnih učiteljev, ki so se zgolj sami od sebe z branjem in tuhtanjem koristnih podučnih bukev in drugih spisov verloh prebrihtali in omikali, tako da se marsikterega učenega bahača, ki je leta in leta po šolah hlače tergal in učenosti z žlico zanašal, nič kaj ne vstrašijo, — in da s svojim modrim in tečnim umom v šoli in zunaj šole srenji, soseski in celi državi več koristijo, kakor marsikteri sebični dohtarji polni namišljene pametnosti. Spoznati pa tudi moramo, žalibože da je tudi še sem in tam malo vrednih bratov, ki lepega imena „učitelj“ pač na polje nosijo in tudi ne zaslužijo. In ravno zavoljo teh nevednih bratov mora večkrat ves učiteljski stan sramoto in nespoštovanje prenesti. — Slišal sem od veljavnega toda vendar ne-vednega moža pri neki priložnosti gerdo učiteljem zabavljati, koč: „Die Schulmeister sind durchaus *rohe Leute*.“ To me je tako speklo, da nisim molčati mogel, in sem se za svoje besede krepko potegnil in živo dokazal, da če je znabiti njegov „Schulmeister roh“ kdo je tega kriv, in ali se od enega na drugega meriti zamore itd. Da bi si nam tedaj tako ne godilo, bi si vendar vsi učitelji prizadevali, kar bi bilo mogoče si svoj imenitni stan potrebne vednosti pridobivati in se po-

vsod moževno obnašati, kakor se po pravici od njih ti-
jati zamore.

2. *Velik zadržek šolskega napredovanja so večkrat tu-
neskerbni starši svojih otrok.* Nekteri starši menijo, da svo-
dolžnost že s tem spolnijo, ako otroke v navadnem času v šo-
pišiljajo in odpravljajo. Kako pa da se njih otroci v šoli uč-
zaderže itd. jim ni kar nič mar, ali če jim je mar, jim je
za napčno stran, namreč, da hočejo učitelju le ukazova-
in zapovedovati v šolskih rečeh, katerih kar nič ne razumej
in razumeti hočejo. Tudi so, žalibog, taki starši, ki ne le, d
bi učitelju pri izreji njih otrok nič ne pomagali, ampak še cel
zaverajo in šolskim naukom naravnost nasproti ravnajo. —
Božja in človeška postava tirja od staršev, da bi za izre-
svojih otrok po moči skerbeti imeli, in kako se to spolnuje
Koliko staršev je pač, ki za svojo živino bolj kot za otrok
skerbe. Živina mora iti vsaki dan na pašo, in se napasti
napojiti, — toda če njih otroci v šolo gredo, ali ne, če
učitelj z njimi zadovoljen, ali ne, če se kaj uče, ali ne, če k
znajo ali ne, to je neskerbnim staršem vse eno, kakor je,
dobro. Kjer se tako godi, ne more učitelj z vso svojo dobi-
voljo veliko storiti. Da bi se tako neskerbno in nasprotno
ravnanje pri starših odvernilo, je treba, da se tudi starši enak-
nevednim otrokom prav živo podučé, kaj in kako bi mogli z
svoje otroke skerbeti in tudi z učiteljem v prid taistih enak-
pot hoditi. Naj bi tedaj duhovni gospodje pri razlaganju ker-
nauka, pri drugih priložnih ogovorih, v spovednici in pri vsal
priložnosti staršem te dolžnosti prav iskreno na serce in ves
polagali in vsigdar tirjali, da bi se vse to natanko spolnovali
In kjer bi lepe besede in opomini ne pomagali, naj bi tudi go-
sposka z vso ojstrojtjo k temu pripomogla in na spolnovanj
šolskih postav skerbno čula.

Franc Ksaver Lušin,

knezonadškof Goriški.

(Konec.)

Kako dobtrotljiv in vsmijlen je Franc Ksaver bil, je znan
po celem svetu. „Zgodna Danica“ to takole popisuje: „O-

njihoviga dobrotljiviga serca, od njihoviga usmiljenja do revnih bogih poleg svetih, občno koristnih naprav, ktere so se v tem času, ko so oni viši pastir bili, v Gorici vstanovile, kakor: naprava gluhonemov, bolnišnica za ženske in ostarele siromake, ktero oskerbujejo miloserčne sestre, ktere so na njih prizadetev emkej prišle, naprava za uboge, zapušene otroke itd., ktere se so z obilno milošino podpérali, pričajo tudi cele trume labotnih starčikov ino vgubenih ženic, ki so se za njimi kumama sulji, od kodar koli so prišli, ali kamorkoli so se podali. Je marsikak drugi bi lohka po vsi pravici s dobro vestjo svoj las zagnal, de je o tem vse do zadnje pičice gola resnica, ko bi se očitno spoznati ne sramoval, de so ga bogato, bogato morebiti še clo nevredniga, še skoz več let obdarovali; ako pa le na tihim blagruje dobrotljiviga očeta in se na skrivim za njimi solzi. — De so vse, kar so imeli, že v življenju o rokah ubozih v nebeško zakladnico na bogate obresti pred eboj poslali, priča še nar glasovitiši to, de po njihovi smerti e toliko gotoviga dnarja našli niso, de bi jih bili tako pokovali, kakor se škofu spodobi. De so se le več, kakor je pomanjkanje veči prihajalo, vbogajme dati zamogli, so zadnje eta, na svoje stare dni brez konj bili, in kadar so se ob neeljah, praznikih in posebnih godovih v veliko cerkev mogli odati, so se s poštnimi konji vozili.“

Leta 1848 je Lušin pri vsih nevihtah terdno in zvesto stal a strani svojega presvitl. cesarja in svoje avstrianske domoine. Te njegove izverstne zasluge so bile tudi spoznane od vitlega cesarja; leta 1849 je bil on imenovan skrivni svetovec, l. 1851 je pa dobil veliki križ Leopoldovega reda.

Zadnje trenutke Franciška Ksaveria Lušina je „Zgodna Danica“ prav lepo in ganljivo popisala. Ona piše takole: „Začetna bolezen, ktera se je prečastitiga višiga škofa že sredi osta lotila bila, ino jih je, kakor mi kratkovidni menimo, pregodej za nas iz tega sveta pobrala, je bil kašelj, kakor sploh pravijo, pri ostarelih ljudeh nič ne kaj dobro znamnje dolgiga življenja. Zdravili se prav za prav v začetku niso, in odleglo im je samo od sebe vender toliko, de so veliki četertik svete

olja blagosloviti zamogli, ne sicer, kakor so serčno želeli v veliki cerkvi, ampak le doma v svoji dvorani v prostoru ni sobi.

Velikonočni torek, ko je zadnja postna pridiga, in se pridigar navadno poslavlja in blagoslova z nebes na ves svoj apostolski trud, na vse svoje poslušavce z vso gorečnostjo prosi, so bili zadnjikrat v stolni cerkvi. — In oh! kdo bi se bil mislil, da blaga nevesta, častitljiva Goriška metropolitanska cerkev, ki je dans z vso svojo lepoto ozaljšana, svojiga ženina v svojo sredo slavno sprejela, se ponosno na njega ozérala na kateriga ozdravljenje ino v poterdilo njegoviga zdravja je goreči pridigar z vso svojo apostolsko unemo blagoslova klical oh! kdo bi si bil mislil takrat, da v 14 dneh bode ona objokana vdova ino njen ženin merzlo mertvo truplo! —

Pa koj drugi dan, v sredo, se jim je shujšalo, tako da se se popoldne ulegli. Pri vsi svoji slabosti so v čertertik še vstali in posvetovanje imeli; tode glava jim je le na peresilila in težko so dihali. Po noči med čertertkam ino petkam se jim je pa toliko shujšalo, da so jih v petik ob štirih popoldnih iz velike cerkve slovesno previdili. Dva zdravnika, gg. Petrovi, in Prokop sta rekla, da bolezen, ktera se je zdaj bolnika tak silovito lotila, je žlezasta prisadna pljučnica. Celih osem dni je njih življenje med upanjem ozdravljenja ino med strahom, da jih zgubiti utegnili, tičalo, dokler jim 28. mal. travna bolezen tolikanj ne odleže, da zdravnikov eden veliko upanja ima, ote usmiljeniga, dobrotljiviga očeta žalujočim otročičem. Je bila tu zdej po njegovim terdilu žlezasta prisadna pljučnica odpravljen so se jim pa neki mozuljci v ustih, po požiralu do želode napravili, kterih ozdraviti pa ni bilo mogoče. Od 29. m. popoldne do smerti niso nobene stvarice zaužili, ker ponudi jim kaj, bi bilo toliko, kot jih naravnost umoriti. Tudi na ka drugi način jih živiti, je bila prazna misel; tedaj so umerli za lakot. Pri vsi svoji nadlogi v ustih in drugih težavah v nedeljo celi dan še govorili in se zavedili. V pondelj zjutraj ob štirih so izrekli v nemškem jeziku s krucifiksa v rokah te besede: *o Gospod — o Gospod — o moj Gospod*

o, ljube ovčice, je bil zadnji glas našiga višiga pastirja na odnim svetu. Desno oko jim je bilo zdej oterpnelo, levo pa e vedno bistro ostalo, obé so pa neprenehama nepremakljivo bitko martro uperte imeli, v Gospoda, v kteriga so terdno verovali, stanovitno upali in serčno ljubili, ga večkrat na svoje išnjeve ustnice pritiskovali in poljubovali.

Ko so ravno ta dan, 1. vel. travna ob 11 zjutraj prečastiti tolni prošt, baron *Kodelli*, od svojiga popotvanja iz Dunaja rišli, so jih dobro spoznali, terdo terdo za roko deržali, na e potegovali in poljubovali. Kar radi bi se bili še kaj s svojim vestim prijatlam pogovorili, pa — jezik jim ni dal. Britke olze v očeh obeh prelatov, ki so se jima kot jagode debele o licu udirale, so bile od še toliko glasovitiga jezika glasovitši tolmač žalostnih čutil, ktere so njune serca sprehajale.

Od desete ure zvečer 1., do dveh in ene četerti zjutraj . vel. travna se niso svetli bolnik v svoji postelji ganili, ino rez kakiga težavniga boja jim je — sapa zastala, ino njih povednik, ki se 40 ur od njih postelje odmaknil ni, jim je oči atisnil ino z okoli klečečo objokano domačo družino prvi iru in pokoja prosil. Mili zvonovi so po vsih cerkvah na vse godaj oznanovali njih preselitev na boljši očetov dom in da oriška nadškoflja je po 20 letih, manj devet dni, zopet žastna vdova.

Kakor hitro se je pa po zvonenuju razglasila njihova mert, je jela cela Gorica očitno za njimi žalovati.

Vsi štacunarji, ki imajo za svojimi okni na ogled razpovljeno robo mnogoverstnih barv, so vseskoz štacune le zgol černo, ali pa s černobelo robo premenili. Ko so pa liko ljubljeni pastir na mertvaškim odru v škofovski obleki postavljeni ležali, je bila tolika gnječa, da je bilo težko premiti, jih viditi in poškropiti. Soba, v kteri so ležali, je bilaerno preprežena, na sredi stropa beli križ, od kteriga so li žarki do koncov stropa se razprostirali. Za odram je bil ar napravljen, kjer so se svete maše brale. Vsako uro sta dva svetovna ali redovna duhovna bilje molila. Preden so a v petek jutro ob 9. vzdignili, je 30 Francižkanov mertva-

ške molitve kar soglasno pelo in ravno končalo, ko so iz velike cerkve visokočastiti metropolitanski kapitel s prečastitim Teržaškim škofom gosp. Jernejem *Legatam*, našim slavnim rojakom, v sredi po nje prišli, de bi jih našim očem odmaknili. Koliko ljudi se je bilo zbralo, spremit jih na pokopališe, zagotovo povedati nihče ne zamore. Toliko mende po pravici rečem, da razun bolnih od sto odrašenih Goriških prebivavcov dva doma ostala nista. Koliko je pa iz Goriškiga okrožja, iz Teržaškiga, iz Benečanskiga in sicer imenitnih gospodov privrelo bilo, tega ravno tako nihče določeno povedati ne more. Duhovnov se je bilo nabralo toliko, kolikor jih je zamoglo priti in zvediti od njihove smerti. Nad 500 mestnjanov je z gorečimi vošenimi bakljami svetilo, ktere so na svoje stroške kupili. Nesli so jih duhovni ino 4 tehanti so vogle mertvaškega perta deržali. Skorej celo uro smo potrebali skoz Travnik, Raštel med hišami, ktere so bile vse s černo-belo tančico pregernjene, de smo v veliko cerkev prišli. Na visok oder so jih tukaj postavili odkrite, kakor so jih nesli; tudi velika cerkev je bila žalostno oblečena. Prečastiti gosp. škof Legat so sveto mašo peli, po kateri je Dr. Dellabona, učenik pastirstva v tukajšnjim semenišu, v talijanskim jeziku pridigo po rajnim imel, ktera se zdej tiska in bo v kratkim na svitlo prišla. Po pridgi in po dokončanih molitvah, kakor je v obredovnih bukvah zaukazano, smo se iz velike cerkve napotili proti pokopališu, ktero zunaj mesta na Teržaški cesti leži. Ob eni popeldne so jih v kapelici, ki v sredi pokopališa stoji, v rako položili, ktero so njih prednik, prečastiti veliki škof g. Jožef Walland, rojen Krajnec, stric Teržaškega g. škofa Legata, za se in za svoje naslednike blagoslovili; tamkej zdej oba počivata, dokler ju trobente glas na sodnji dan ne zbudi.

Z otožnim sercam po ljubljenim Francišku Ksaverju smo se s pokopališa vernili in si rekli: Zagernili smo moža, ki je bil materi katoliški cerkvi pravi apostel, deržavi zvest podložnik, avstrijskemu cesarskemu prestolu resnično vdau služabnik, človeštvu sočuten prijatelj, žalostnim rahel tolažnik, ubogim milostljiv oče, Goriški nadškofii pobožni pastir. Večna luč naj jim sveti!

Oglas.

* „Šolski prijatelj“ bode skoraj že 3 leta star. S novim letom ga bomo enmalo spreoblekli. Več rodoljubov in društvenikov je nas prigovorilo na to. Zatorej bomo „šolskega prijatelja“ takole spremenili:

- a) Izhajal bode vsak mesec le enkrat, in scer na dveh in, ako se dosti naročnikov oglasi, na dveh do treh tiskanih polah ter 15. den vsacega mesca.
- b) Donašal bode narprej različne poezije, zgodovinske in druge povesti izvirne in prestavljene, životopise imenitnih Slovanov, poto- in krajopise, sestavke iz zgodovine, narodopisja, basno- in naravoslovja, slovstveni pregled, kjer se bodo nove slovanske knjige naznanovale in kratko presojevale, nekaj od šolskih reči, različne drobtinčice in vse, kar naše društvo zadeva. Vsak mesec bomo na znanje dajali, kdo je na novič pristopil, kdo je plačal alj kej podaril itd.

Pisalo se bode vse v lahko razumljivej pa vendar čistej slovenščini, kakor jo v novih berilih za gimnazialne šole nahajamo.

- c) Veljal bode zanaprej: za *društvenike* 1 fl. sr., za *nedruštvenike* pa 2 fl. 12 kr. na leto.

Vse dosedajne gg. naročnike lepo povabujemo, da nam tudi prihodnje leto zvesti ostanejo; posebno mislimo, da nobeden naših gg. društvenikov ne bode gledal na eden goldinar' s katerim bode naš edini lepoznanški časopis podpiral in si za majhen dnar kej mikavnega in koristnega za celo dolgo leto prikupil.

Vas pa, častiti spisatelji in domoljubi! vas lepo vabimo, podpirajte nas marljivo! Kar rokopisov že imate alj jih napravite: pošiljajte jih v Celovec pod naslovom podpisanega vrednika. Za vse, kar se tiskalo bode, hočemo radi in pošteno plačevati. Tistim gg. pisateljem pa, ki za svoje sestavke plačila ne tirjajo, bomo poštnino povračevali in eden alj dva iztisa „šolski prij.“ pošiljali. S Bogom! Andr. Einšpieler.

Odgovorni Izdaj. in vredn. A. Einšpieler. Natisnil J. Leon u Celovcu.